

STANISLAV CALETKA

## Krajské volby v České republice

*Príspevek je zaměřen na systém krajských voleb v české republice. Zmíněny budou obecně výsledky dosavadních voleb, které proběhly v letech 2000, 2004, 2008 a 2012. Stejně tak příspěvek obsahuje základní informace o vzniku krajského zřízení v rámci reformy veřejné správy, kompetencích krajů a o jednotlivých krajských orgánech.*

**Klíčová slova:** Česká republika, krajské zřízení, krajské volby

*This paper is focused on the system of regional election in the czech republic. General results of the regional elections taking place in the years 2000, 2004, 2008 and 2012 are presented in the paper. Paper also includes basic overview concerning establishment of regions within the public administration reform and information on competence of regions and regional bodies.*

**Key words:** Czech Republic, regional arrangement, regional elections

### 1 ÚVOD

Úvodem obecně zmiňme, že Česká republika je unitárním státem, z hlediska samosprávné úrovně se skládá z 6 253 obcí, které jsou součástí 14 krajů. Právě krajské úrovní samosprávy - respektive krajským volbám - bude věnován tento příspěvek.

Současný systém veřejné správy v České republice se postupně formoval po pádu komunistického režimu v roce 1989, kdy v souvislosti s transformací politického systému a ekonomiky muselo nutně dojít také k reformě veřejné správy a vytvoření efektivní úrovně samosprávných substátních jednotek.

Základ územní samosprávě dala Ústava České republiky (zákon č. 1/1993 Sb.), konkrétně její Hlava sedmá.<sup>1</sup> Podle Ústavy se Česká republika člení na obce (základní územní samosprávné celky) a kraje (vyšší územní samosprávné celky).

### 2 VZNIK KRAJŮ V RÁMCI REFORMY VEŘEJNÉ SPRÁVY

Před rokem 1989 existoval v tehdejším Československu systém národních výborů, které na různých územních úrovních vykonávaly státní správu. Samospráva byla obnovena

1 Čl. 99 – Čl. 105 Ústavy ČR.

až v roce 1990 a sice pouze na úrovni obcí. Nutno zmínit, že do provedení reformy veřejné správy existovaly v České republice také okresy reprezentované okresními úřady, jakožto územními orgány státní správy. V 90. letech tedy – i v souvislosti s evropskou integrací – vyvstala otázka nové a efektivní územně správní reformy. Nová česká Ústava počítala jako s vyššími územními samosprávnými celky buď se zeměmi, nebo s kraji. Oba modely mají v dějinách české správy dlouhou tradici.<sup>2</sup> Jelikož Ústava stanovila, že vytvořit vyšší územní samosprávný celek lze jen ústavním zákonem, došlo na půdě českého Parlamentu k diskusím<sup>3</sup> o počtu a podobě těchto celků. Výsledkem mnohaletých debat a hledání kompromisu bylo nakonec přijetí ústavního zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, na jehož základě vzniklo čtrnáct krajů (včetně Hlavního města Prahy, které je zároveň městem i krajem.). Přehled krajů uvádím v následující tabulce:

Tabulka 1 – Kraje České republiky

<b>Kraje České republiky - základní geografické údaje (k 1.1.2013)</b>				
<b>kraj</b>	<b>rozloha v km<sup>2</sup></b>	<b>počet obyvatel</b>	<b>krajské město</b>	<b>počet obcí</b>
Hlavní město Praha	496,1	1 246 780	Praha	1
Středočeský kraj	11 015,5	1 291 816	Praha	1 145
Jihočeský kraj	10 056,4	636 611	České Budějovice	623
Plzeňský kraj	7 560,9	572 687	Plzeň	501
Karlovarský kraj	3 314,3	301 726	Karlovy Vary	132
Ústecký kraj	5 334,5	826 764	Ústí nad Labem	354
Liberecký kraj	3 163,4	438 594	Liberec	215
Královéhradecký kraj	4 758,8	552 946	Hradec Králové	448
Pardubický kraj	4 518,9	516 440	Pardubice	451
Kraj Vysočina	6 795,7	511 207	Jihlava	704
Jihomoravský kraj	7 194,9	1 168 650	Brno	673
Olomoucký kraj	5 266,6	637 609	Olomouc	399
Zlínský kraj	3 963,1	587 693	Zlín	307
Moravskoslezský kraj	5 427,1	1 226 602	Ostrava	300
<b>Česká republika</b>	<b>78 866,0</b>	<b>10 516 125</b>		<b>6 253</b>

Zdroj: [www.risy.cz/cs/krajske-ris/stredocesky-kraj/kraj/](http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/stredocesky-kraj/kraj/)

2 Kraje existovaly na území českých zemí dávno před vznikem samostatné republiky, nicméně v novodobé české (a československé) historii bylo krajské zřízení zavedeno poprvé v roce 1949 (zřízeno bylo 13 krajů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a 6 krajů na Slovensku) a následně také po přijetí zákona o územním členění státu v roce 1960 (7 českých krajů a tři slovenské). Zemské zřízení mělo podstatě delší historickou tradici, naposledy bylo zavedeno především v době tzv. první republiky.

3 Volební období 1993 – 1996: sněmovní tisky 836, 1077, 1129, 1912 a 1915 Volební období 1996 – 1998: sněmovní tisky 194, 201, 218 (zákon 347/1997 Sb.) a 230 Diskuse o vyšších územních samosprávných celcích pokračovaly i po schválení výše zmíněného zákona ve volebním období 1998 – 2002, navíc se přidaly i novely tohoto zákona: sněmovní tisky 174, 351, 509, 818 nebo 895. Novely zákona ve volebním období 2006 – 2010: sněmovní tisk 1045 Novely zákona ve volebním období 2010 – 2013: sněmovní tisk 38

Za vlády Miloše Zemana v letech 1998 – 2002 došlo k realizaci reformy veřejné správy, která se skládala ze tří etap. Vytvoření nové úrovně krajské samosprávy spadá do první etapy, v rámci které byl přijat zákon č. 129/2000 Sb. o krajích (a související legislativa). Tento zákon přesně definuje kompetence krajů, krajské orgány, dozorovou a kontrolní činnost aj. Po prvních krajských volbách mohly nově vzniklé kraje zahájit svoji činnost od 1. ledna 2001.

### 3 ORGÁNY A KOMPETENCE KRAJŮ

Orgány i kompetence krajů definuje výše zmíněný zákon o krajích, který byl nicméně přijat až tři roky poté, co došlo k vytvoření krajů jakožto vyšších územních samosprávných celků.

#### 3.1 Orgány krajů

Jediným ústavně zakotveným, a občany přímo voleným, orgánem kraje je zastupitelstvo (Čl. 101 a Čl. 102 Ústavy). Zákon o krajích říká (§ 1), že dalšími krajskými orgány jsou rada kraje, hejtman kraje a krajský úřad (případně zvláštní orgán kraje zřízený podle zákona).

Právě krajská zastupitelstva rozhodují ve věcech samostatné působnosti. První volby do krajských zastupitelstev proběhly na podzim roku 2000, jejich funkční období je čtyřleté. Počet členů zastupitelstva se v jednotlivých krajích liší v závislosti na počtu obyvatel. Zastupitelstvo je tak tvořeno buď 45 (do 600 000 obyvatel),<sup>4</sup> 55 (600 000 – 900 000 obyvatel)<sup>5</sup> nebo 65 členy (nad 900 000 obyvatel).<sup>6</sup> Zastupitelstva se schází dle potřeby, nejméně však jednou za tři měsíce, a jejich jednání jsou veřejná. Zastupitelstva také mohou jako své kontrolní a iniciativní orgány zřídit výbory, přičemž se vždy zřizuje kontrolní výbor, finanční výbor, výbor pro výchovu, vzdělání a zaměstnanost.<sup>7</sup>

Rada je výkonným orgánem kraje, který odpovídá při výkonu své působnosti zastupitelstvu. Členy rady volí ze svých řad zastupitelstvo, jejími členy jsou, kromě dalších radních, také hejtman a jeho náměstci. Podobně jako v případě počtu členů zastupitelstva, také počet členů rady kraje se liší v závislosti na počtu obyvatel. V krajích, které mají méně než 600 000 obyvatel se volí 9 radních a v krajích s více než 600 000 obyvateli 11 radních. Rada se schází dle potřeby a její jednání jsou neveřejná. Na základě zákona o krajích rada připravuje návrhy a podklady pro jednání zastupitelstva a zabezpečuje plnění jím přijatých usnesení. Rada například zabezpečuje hospodaření podle schváleného rozpočtu, vydává nařízení kraje, vyřizuje návrhy, připomínky a podněty obcí či právnických osob z územního obvodu kraje, rozhoduje o poskytování specifických dotací, jako své iniciativní orgány může zřizovat komise aj.

Hejtman stojí v čele kraje a zastupuje ho navenek. Je volen zastupitelstvem, kterému také odpovídá za výkon své funkce. Jeho pravomoci definuje zákon o krajích, mimo jiné podepisuje společně s náměstkem hejtmana právní předpisy kraje, jmenuje či odvolává ředitele krajského úřadu (ale po předchozím souhlasu ministra vnitra), odpovídá

4 45 členů zastupitelstva má Plzeňský, Karlovarský, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Zlínský kraj a Kraj Vysočina.

5 55 členů zastupitelstva má Jihočeský, Ústecký a Olomoucký kraj.

6 65 členů zastupitelstva má Středočeský, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj (a Hlavní město Praha).

7 V krajích, kde se podle posledního sčítání lidu hlásí k alespoň 5% obyvatel k jiné než české národnosti, se zřizuje také výbor pro národnostní menšiny.

za informování občanů o činnosti kraje, zřizuje pro výkon přenesené působnosti zvláštní orgány aj.

Krajský úřad obecně plní úkoly jak v samostatné, tak i v přenesené působnosti. Úřad se organizačně člení na jednotlivé odbory a oddělení. V jeho čele stojí ředitel (nepolitická funkce), který je zodpovědný za plnění úkolů svěřených krajskému úřadu v samostatné i v přenesené působnosti. Jeho pravomoci, stejně jako pravomoci krajského úřadu, stanovuje zákon o krajích.<sup>8</sup> Ředitel krajského úřadu se může účastnit jednání zastupitelstva i rady s hlasem poradním.

### 3.2 Kompetence krajů

Obecně konstatujeme, že – vzhledem ke zvolenému systému české veřejné správy – vykonávají kraje své kompetence v samostatné a přenesené působnosti.<sup>9</sup> V rámci samostatné působnosti mají kraje takové kompetence, jaké jsou stanoveny v zákoně o krajích. Jedná se například o:<sup>10</sup>

- rozpočet, závěrečný účet a hospodaření kraje
- zřizování krajských organizačních složek
- vydávání obecně závazných vyhlášek
- zákonodárnou iniciativu – možnost předložit návrh zákona do Poslanecké sněmovny PČR
- výdaje na činnost krajského úřadu
- územní rozvoj a územní plánování
- spolupráce s jinými kraji
- dopravní obslužnost
- cestovní ruch
- krajské referendum
- a jiné

Do samostatné působnosti patří ale - na základě zvláštních zákonů - také:<sup>11</sup>

- střední školství
- zřizování zdravotnických zařízení a záchranné služby
- zajišťování přípravy na mimořádné události
- ochrana přírody a ovzduší
- krajská zařízení a ústavy sociální péče
- památková péče
- a jiné

Do přenesené působnosti naopak patří – opět na základě zvláštních zákonů - například:<sup>12</sup>

- kontrola výkonu státní správy orgány obcí a metodická pomoc obcím

8 Ředitel krajského úřadu například podává Ústavnímu soudu návrh na zrušení nařízení obce, plní úkoly mu uložené ostatními orgány kraje, plní úkoly související s personálními záležitostmi v rámci krajského úřadu aj.

9 V rámci reformy veřejné správy došlo ke vzniku tzv. spojeného modelu veřejné správy, kdy obce a kraje vykonávají sice některé činnosti v rámci samostatné působnosti, nicméně v rámci přenesené působnosti zabezpečují také výkon státní správy.

10 Marek, Pánková, 2005, str. 29 a 30

11 Marek, Pánková, 2005, str. 30

12 Blíže viz tamtéž

- přezkoumávání hospodaření obcí (v případě, že o to obec požádá)
- výkon dozoru nad zákonností ve státní správě a samosprávě obcí
- vydávání nařízení krajů
- odvolací řízení v první instanci
- výkon agendy krajských živnostenských úřadů
- a jiné

#### 4 KRAJSKÉ VOLBY V ČESKÉ REPUBLICCE

Krajské volby jsou jedněmi ze šesti druhů voleb, kterých mají občané možnost se zúčastnit. Jediným přímo voleným krajským orgánem je zastupitelstvo. Volby do zastupitelstev krajů konkrétně upravuje zákon č. 130/2000 Sb. Funkční období zastupitelstva je čtyřleté, krajské volby proběhly tedy v České republice zatím čtyřikrát – v roce 2000, 2004, 2008 a 2012. Volby se konají ve dvou dnech, v pátek a sobotu, a jsou spojeny s prvním kolem voleb do třetiny Senátu. Jak již bylo zmíněno, občané volí 45, 55 nebo 65 zastupitelů v závislosti na počtu obyvatel kraje. Aktivní i pasivní volební právo bylo stanoveno na 18-ti letech, což je stejné jako u voleb komunálních. Volební obvod představuje vždy celé území kraje. Kandidátní listiny mohou podávat pouze registrované politické strany a hnutí,<sup>13</sup> podávají se na krajském úřadě nejpozději 66 dní před dnem voleb. Kandidáti jsou na listinách seřazení podle pořadí, z jakého vzešli z primárních voleb, v případě koalic dle dohod mezi stranami či hnutími. Kandidující subjekty mohou na kandidátní listině uvést maximálně o 5 kandidátů více, než jaký je počet volených zastupitelů v daném kraji. Kandidátní listiny jsou vázané, volič tedy nemůže své preferenční hlasy rozdělit mezi kandidáty z různých politických stran či hnutí a koalic, jak je tomu v případě voleb komunálních. Na druhou stranu kandidátní listiny nejsou přísně vázané, protože voliči mají možnost přidělení až čtyř preferenčních hlasů jim vybraným kandidátům. Je důležité zmínit, že volební nabídka se v jednotlivých krajích liší. Do skrutinia postupují ty kandidující subjekty, které v rámci kraje získaly minimálně 5% z celkového počtu platných hlasů. Tato uzavírací klauzule je stejná jak pro politické strany a hnutí, tak i pro koalice.<sup>14</sup> Uzavírací klauzuli na krajské úrovni lze vnímat jako účelovou v tom smyslu, aby na krajské úrovni došlo k vyloučení malých stran či hnutí, a aby se tak zabránilo jejich etablování. Oficiálním zdůvodněním je snaha nepřipustit rozdrobení politické scény na subnárodní úrovni a vyloučení neakceschopných koalic (Cogan, 2005). Zajímavý je fakt, že se mandáty rozděluje podle modifikované D'Hondtovy metody, kdy se dělí řadou čísel 1,42; 2; 3; 4;...<sup>15</sup> Na základě této formule jsou jednotlivým úspěšným kandidujícím subjektům přiděleny mandáty. Kandidáti sice získávají mandáty krajských zastupitelů podle pořadí na listině, nicméně ke změně v tomto pořadí může dojít na základě udělených preferenčních hlasů. Pokud totiž některý kandidát získá více jak 5%<sup>16</sup> z celkového

13 Nemohou tedy samostatně kandidovat nezávislí kandidáti, jak je tomu ve volbách komunálních. Nezávislí kandidáti ale samozřejmě mohou kandidovat na kandidátkách politických stran a hnutí či jejich koalic.

14 Zde je rozdíl v porovnání s volbami do Poslanecké sněmovny, kde je sice uzavírací klauzule pro politické strany či hnutí 5%, ale pro koalice dvou subjektů 10%, tří subjektů 15% a čtyř a více subjektů 20%.

15 Klasická D'Hondtova metoda představuje řadu 1; 2; 3; 4;... Výsledná metoda je jakýmsi kompromisem mezi metodou D'Hondtovou a systémem Imperiali (řada 2; 3; 4; 5;...). „Tento systém vznikl na základě kartelové politické smlouvy mezi ČSSD a ODS v červenci 1998 a přijetím dodatků k ní v lednu 2000. Dohoda směřovala mimo jiné k prosazení volební reformy a ústavních změn tak, aby byl eliminován význam malých stran. Tento záměr byl vtělen do novelizace zákona č. 247/1995 Sb. ČR, o volbách do Parlamentu České republiky, intenzita porušení pravidel systému poměrného zastoupení však byla alespoň zčásti omezena nálezem Ústavního soudu č. 64/2001 Sb.“ (Cogan, 2005, s. 109)

16 Až do voleb v roce 2012 byla tato hranice na 10%.

počtu hlasů odevzdaných pro konkrétní stranu, hnutí či koalici, případně mandát přednostně jemu. Pokud tuto podmínku splní více kandidátů z jedné listiny, tak o jejich pořadí na prvních místech rozhoduje počet získaných hlasů.

#### 4.1 Krajské volby 2000

Vůbec první volby do krajských zastupitelstev proběhly v neděli 12. listopadu 2000. Tyto volby „byly pro jednotlivé strany neznámou, především kvůli určování strategií. Hlavní otázka zněla, zda pojmout kampaň jako ve volbách komunálních, nebo ji přizpůsobit kampani před volbami parlamentními? Oslovit voliče regionálními a lokálními politiky a stejně zaměřeným programem, nebo zdůrazňovat úspěšnost či neúspěšnost vlády?“ (Šaradín, 2006, s. 259) Ve volbách kandidovalo celkem 41 politických stran, hnutí či koalic, přičemž ve všech krajích kandidovalo pouze pět z nich.<sup>17</sup>

Předvolební průzkum<sup>18</sup> ukázal, že hlavním favoritem voleb byla ODS, druhým favoritem pak Čtyřkoalice. Volby, podle průzkumu, neměly znamenat nějaký výraznější otřes v rámci politických stran, protože průzkum nepředpovídal ani nějakou drtivou porážku některé z parlamentních stran, ale ani drtivé vítězství některé z nich. Stejně tak volby neměly znamenat ohrožení zavedených parlamentních stran menšími subjekty, které ale měly v některých krajích šanci na úspěch. Podle průzkumu se k volebním urnám chystalo přijít až 64% voličů.

Samotné volby nastíněné trendy potvrdily, některé vyvrátily. Vítězem voleb se skutečně stala ODS s celkovým ziskem 23,80% hlasů, která vyhrála v sedmi krajích.<sup>19</sup> Celkem získala 185 mandátů zastupitelů a stala se součástí všech krajských rad, v osmi krajích obsadili kandidáti ODS posty hejtmanů. Druhým nejúspěšnějším subjektem byla Čtyřkoalice<sup>20</sup> (22,86% hlasů), která uspěla v pěti vesměs moravských krajích.<sup>21</sup> Získala celkem 171 mandátů zastupitelů, její představitelé zasedli v jedenácti krajských radách a v pěti krajích byli představitelé Čtyřkoalice zvoleni hejtmany. Silní z voleb vzešli také komunisté, kteří zvítězili v Ústeckém kraji. Celkově získali 21,14% hlasů, přepočteno na mandáty jich bylo 161. Jelikož ostatní strany deklarovaly, že s komunisty po volbách nebudou na krajské úrovni spolupracovat, tak KSČM ve všech regionech zůstala v opozici. Neúspěchem skončily volby pro vládní sociální demokracii (14,66% hlasů, 111 mandátů), když nejlépe skončila ČSSD třetí v Ústeckém kraji a v Jihlavském kraji skončila dokonce až pátá, když více hlasů získalo i SNK. Socialisté i přes volební výsledek zasedli v pěti krajských radách. Kromě výše zmíněných parlamentních stran ve volbách uspěly také menší regionální subjekty, které obsadily celkem 47 křesel krajských zastupitelů, v některých krajích se staly i součástí koalic.

Zklamáním byla volební účast, která byla oproti výše zmíněnému předvolebnímu průzkumu v podstatě poloviční, když se voleb zúčastnilo pouze 33,64% oprávněných voličů. Na krajské volby tak lze aplikovat teorii voleb tzv. druhého řádu.<sup>22</sup>

17 Konkrétně ODS, Čtyřkoalice, Republikáni Miroslava Sládka, KSČM a ČSSD.

18 Předvolební průzkum pro Českou televizi, Český rozhlas, MF Dnes a idnes.cz vypracovaný agenturami SCAc a STEM. Byl pořízen ve dnech 1. – 6. 11. ve všech třinácti krajích na vzorku 11 917 respondentů, kde v každém kraji bylo osloveno 800 až 1 000 občanů. Podrobnosti v MF Dnes, 8. 11. 2000, str. 1 a 4.

19 Karlovarský, Plzeňský, Středočeský, Budějovický, Liberecký, Královéhradecký a Ostravský

20 Koalice KDU-ČSL, Unie svobody, Demokratické unie a ODA

21 Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký a Zlínský

22 Blíže k teorii voleb druhého řádu např. Šaradín, P.: *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice, 2008.*

Tabulka 2 – Strany a volební účast v roce 2000

PŘEHLED KANDIDUJÍCÍCH STRAN A VOLEBNÍ ÚČAST (2000)			
Kraj	Počet kandidujících stran	Počet stran s více jak 5 % hlasů	Volební účast v %
Středočeský	14	4	32,77
Budějovický	12	5	34,13
Plzeňský	15	5	35,55
Karlovarský	11	4	28,40
Ústecký	14	4	29,68
Liberecký	15	6	33,07
Kralovéhradecký	13	4	34,74
Pardubický	10	5	36,46
Jihlavský	12	5	35,86
Brněnský	13	5	34,93
Olomoucký	12	5	34,19
Zlínský	11	5	36,07
Ostravský	15	5	32,24

Zdroj: www.volby.cz a Šaradín, 2006, str. 14

#### 4.2 Krajské volby 2004

V pořadí druhé krajské volby proběhly 5. a 6. listopadu 2004. Počet kandidujících subjektů se zvýšil, když se voleb účastnilo celkem 55 politických stran, hnutí či koalic. Ve všech krajích kandidovali Nezávislí, ODS, Pravý blok, ČSSD a KSČM. Jednoznačným vítězem voleb se stali občanští demokraté, kteří zvítězili ve dvanácti krajích, ve kterých také obsadili hejtmanské posty, ve zbývajícím jednom kraji byla ODS součástí koalice. ODS získala 36,35% hlasů a obsadila celkem 291 křesel zastupitelů, získala tak o 106 mandátů více než při prvních krajských volbách. Druhou nejsilnější politickou stranou se stali komunisté se ziskem 19,68% hlasů (157 mandátů). I když komunisté v žádném z krajů nevízili, druzí skončili celkem v deseti regionech, nicméně stejně jako v předešlých volbách zůstala strana v opozici. V pořadí třetí byli vládní sociální demokraté, kteří v krajských volbách zcela propadli, když získali 14,03% hlasů (105 mandátů). ČSSD skončila nejlépe třetí, konkrétně v osmi krajích. I přes tento neúspěch zasedli představitelé strany ve čtyřech krajských radách. Voleb se již neúčastnil druhý nejsilnější subjekt z roku 2000, tedy Čtyřkoalice. Z té se výrazněji prosadila pouze KDU-ČSL, která skončila celkově čtvrtá.<sup>23</sup> Výsledek druhého silného člena bývalé Čtyřkoalice - US-DEU – jen ukázal její strmě klesající preference a předznamenal pád, který završily sněmovní volby v roce 2006. Unionisté získali pouze několik mandátů ve Středočeském a Pardubickém kraji, kde byli součástí koalic s lidovci a nestraníky. KDU-ČSL získala ve volbách 10,67% hlasů. Pokud sečteme zisk mandátů strany i s mandáty, které lidovečtí kandidáti obdrželi v rámci volebních koalic, tak strana měla celkem 84 zastupitelů.<sup>24</sup> To znamenalo nárůst o dvanáct mandátů, protože i když v předešlých volbách získala tehdejší Čtyřkoalice 171 mandátů, na zástupce KDU-ČSL tehdy zbylo jen

23 V některých krajích lidovci kandidovali v rámci koalic – Karlovarský, Středočeský a Pardubický kraj.

24 V případě započtení mandátů celých koalic dojdeme k číslu 90.

72 křesel. Každopádně vliv strany nebyl tak velký jako v předešlém období, nicméně lidovci vyhráli na jižní Moravě, kde byl lídrem kandidátky populární hejtman Stanislav Juránek. Strana se vůbec nedostala do zastupitelstva v Ústeckém a Libereckém kraji, kde má tradičně velmi nízkou podporu voličů. Lidovci (či jejich volební koalice) se stali součástí devíti rad. Menší politické subjekty získaly celkem 32 mandátů zastupitelů (pokud nepočítáme zisk koalic, kde byla dominantním subjektem KDU-ČSL). Zklamáním byla opět volební účast, která dosáhla pouze úrovně 29,62%.

**Tabulka 3 – Strany a volební účast v roce 2004**

<b>PŘEHLED KANDIDUJÍCÍCH STRAN A VOLEBNÍ ÚČAST (2004)</b>			
Kraj	Počet stran kandidujících	Počet stran s více jak 5% hlasů	Volební účast v %
Středočeský	15	5	30,73
Jihočeský	14	5	30,45
Plzeňský	15	5	31,34
Karlovarský	13	5	24,99
Ústecký	20	3	25,37
Liberecký	16	4	30,83
Kralovéhřradecký	15	6	32,56
Pardubický	11	4	32,60
Vysočina	12	5	31,82
Jihomoravský	16	5	29,71
Olomoucký	15	4	28,44
Zlínský	12	5	30,63
Moravskoslezský	21	4	27,55

Zdroj: www.volby.cz a Šaradín, 2006, str. 18

### 4.3 Krajské volby 2008

Předposlední krajské volby proběhly ve dnech 17. a 18. října 2008. Voleb se účastnilo 60 stran, hnutí či koalic. Ve všech krajích kandidovali komunisté, zelení, Pravý blok, ODS a sociální demokraté. Tyto volby znamenaly v dosavadním vývoji krajské politiky doslova revoluci, když ve všech třinácti krajích zvítězili na regionální úrovni do té doby v podstatě neúspěšní socialisté, kteří dokázali zúročit svoji opoziční roli na parlamentní úrovni. Snad nejvýraznějším bodem programu strany, vedené tehdy Jiřím Paroubkem, se stal boj za zrušení, respektive proplácení, poplatků ve zdravotnictví. Tedy téma, které má s krajskou úrovní politiky pramálo společného. Nicméně tato taktika socialistům vyšla, protože celkem získali 35,85% hlasů a obsadili tak 280 křesel krajských zastupitelů. Následně socialisté obsadili posty všech krajských hejtmanů.<sup>25</sup> Do voleb vyslali v některých krajích výrazné kandidáty známé z celostátní politiky.<sup>26</sup> Druhá skončila ODS se ziskem 23,57% hlasů a 180

25 Zajímavá situace nastala v Ústeckém kraji, kde hejtmanem nebyl zvolen lídr kandidátky Jaroslav Foldyna, který získal suverénně nejvíce preferenčních hlasů, ale dvojka na kandidátce Jana Vaňhová.

26 Za všechny jmenujme například bývalé ministry zdravotnictví - Davida Ratha ve Středočeském kraji a Miladu Emmerovou v Plzeňském kraji. Bývalý ministr pro místní rozvoj Radko Martínek kandidoval v Pardubickém kraji, bývalý



mandátů, občanští demokraté se na základě povolebních jednání stali součástí pěti krajských rad. Následovali komunisté (15,03% hlasů, 114 mandátů). Právě komunisté se v některých krajích stali vůbec poprvé součástí krajských koalic, což bylo často kritizováno pravicovými stranami i veřejností.<sup>27</sup> Z parlamentních stran v krajských volbách uspěla ještě KDU-ČSL, když získala 6,65% a 43 mandátů zastupitelů. Strana kandidovala samostatně v podstatě pouze v moravských krajích a v jižních Čechách. V ostatních regionech kandidovala společně s jinými subjekty či nestraníky v rámci koalic.<sup>28</sup> Pokud připočteme i mandáty, které lidovci získali v rámci těchto koalic, dojdeme k číslu 56.<sup>29</sup> Nejlépe si strana vedla na jižní Moravě, kde hejtman Juránek získal vůbec nejvíce preferenčních hlasů ze všech kandidátů. Naopak strana nekandidovala v Ústeckém kraji, kde se její kandidáti objevili na kandidátce hnutí Severočeši.cz.<sup>30</sup> Lidovci - či volební koalice, kterých se účastnili – byli součástí čtyř krajských koalic (později pěti). Poslední parlamentní strana, Strana zelených, ve volbách nezískala žádný mandát. Naopak ostatní, výhradně regionální, kandidující subjekty získaly celkem 39 mandátů (nepočítáme zisk koalic KDU-ČSL).<sup>31</sup> Tento výsledek předznamenal úspěch některých z nich při posledních krajských volbách. Voleb se zúčastnilo 40,30% oprávněných voličů.

Tabulka 4 – Strany a volební účast v roce 2008

<b>PŘEHLED KANDIDUJÍCÍCH STRAN A VOLEBNÍ ÚČAST (2008)</b>			
<b>Kraj</b>	<b>Počet stran</b>	<b>Počet stran s více jak 5% hlasů</b>	<b>Volební účast v %</b>
Středočeský	14	4	42,14
Jihočeský	13	4	40,78
Plzeňský	17	4	40,28
Karlovarský	13	6	35,01
Ústecký	17	4	37,44
Liberecký	14	5	38,08
Kralovhradecký	13	5	41,72
Pardubický	16	4	42,61
Vysočina	14	4	44,88
Jihomoravský	18	4	41,05
Olomoucký	15	4	38,50
Zlínský	13	5	41,13
Moravskoslezský	15	4	38,60

Zdroj: [www.volby.cz](http://www.volby.cz)

ministr zemědělství Jaroslav Palas v Moravskoslezském kraji a tehdejší šéf poslanců ČSSD Michal Hašek na jižní Moravě.

27 Komunisté se stali přímo součástí krajské rady v Karlovarském a Moravskoslezském kraji, jednobarevnou radu ČSSD podporovali ve Středočeském, Plzeňském a Libereckém kraji a také na Vysočině.

28 Podobně jako ve volbách 2004 pod hlavičkou Koalice pro (název kraje).

29 Pokud připočítáme získané mandáty v rámci celých koalic, tak 62 zastupitelů.

30 KDU-ČSL nezískala žádný mandát ve Středočeském a Libereckém kraji.

31 Za všechny zmiňme například hnutí Severočeši.cz, které v Ústeckém kraji získalo 8 mandátů nebo Starostové pro Liberecký kraj, kteří v tomto regionu získali 7 mandátů.

#### 4.4 Krajské volby 2012

Zatím poslední krajské volby se konaly 12. a 13. října 2012. Jejich výsledky se opět výrazně lišily od třech předchozích voleb. Celkem v nich kandidovalo rekordních 93 stran, hnutí či koalic. Ve všech krajích se o hlasy voličů ucházel Právý blok, Národní socialisté - levice 21. století, komunisté, sociální demokraté, ODS, Strana svobodných občanů a Česká pirátská strana. Oproti roku 2008 se významně proměnilo stranické spektrum jak na celostátní, tak i na krajské úrovni. Vítězem voleb se stali sociální demokraté, když od voličů obdrželi 23,58% hlasů, díky čemuž získali 205 mandátů krajských zastupitelů. ČSSD do předvolební kampaně opět přenesla celostátní témata a kritiku reformu Nečasovy vlády. Socialisté vyhráli v devíti krajích, post hejtmana ale na základě povolebních jednání obsadili v jedenácti krajích a ve dvanácti krajích jsou součástí koalic. Druzí skončili komunisté, které můžeme označit za pomyslného hlavního vítěze voleb. Při celkovém zisku 20,44% hlasů obsadili komunisté 182 křesel krajských zastupitelů. Vyhráli v Karlovarském a Ústeckém kraji, kde mají poprvé také svého hejtmana. V devíti krajích zasedli přímo v krajských radách, v jednom případě tolerují menšinovou vládu socialistů. Tato účast komunistů v radách vyvolala protesty části veřejnosti, například studentů.<sup>32</sup> Třetí skončila vládní ODS se ziskem 12,29% hlasů (102 mandátů). I přes vítězství v Plzeňském kraji<sup>33</sup> zůstala strana ve všech regionech v opozici. Za ODS následoval zcela nový subjekt, strana TOP 09 Karla Schwarzenberga a bývalého lidoveckého předsedy Miroslava Kalouska, která zaznamenala, společně s hnutím Starostové a nezávislí Petra Gazdika, úspěch především ve sněmovních volbách v roce 2010. TOP 09 kandidovala společně se Starosty<sup>34</sup> a získala celkem 6,64% hlasů a 44 mandátů, což bylo asi méně, než si představitelé tehdy vládní strany představovali. Podobně jako v případě ODS, také TOP 09 zůstala po volbách ve všech krajích v opozici. Návrat do „vrcholné“ politiky se povedl KDU-ČSL, která ve sněmovních volbách v roce 2010 poprvé od vzniku České republiky nepřekročila hranici nutnou k zisku poslaneckého mandátu. Lidovci kandidovali samostatně pouze v pěti krajích,<sup>35</sup> v ostatních pak opět v rámci koalic. Vzhledem k dlouhodobě špatným volebním výsledkům v Ústeckém kraji strana nekandidovala vůbec, ale její zástupci se objevili na kandidátce Hnutí PRO! kraj. Lidovci získali 5,82% hlasů a 42 mandátů zastupitelů.<sup>36</sup> Pokud připočteme také lidovecké kandidáty, kteří získali mandát v rámci volebních koalic, získala strana celkem 61 mandátů.<sup>37</sup> Lidovci jsou součástí dvou krajských rad. Za zmínku stojí, že bývalý jihomoravský hejtmán Stanislav Juránek získal ve volbách podruhé nejvyšší počet preferenčních hlasů. V těchto volbách zásadním způsobem posílili jednotlivá regionální uskupení. Nejjasnějším případem tohoto tvrzení je vítězství Starostů pro Liberecký kraj v Libereckém kraji, kde vytvořili koalici společně se Změnou pro Liberecký kraj a kritizované zavedené strany (především ČSSD a ODS) tak odsoudili k opoziční roli.<sup>38</sup> Bývalý starosta Hrádku nad Nisou Martin Půta je tak jediným nelevicovým hejtmánem. V jižních Čechách uspělo hnutí Jihočeši 2012, jehož nejvýraznější tváří byl bývalý poslanec a kritik poměrů v jihočeské ODS, Michal Doktor. Jihočeši od voličů obdrželi 14,57% hlasů (9 mandátů) a za sebou nechali i občanské

32 V Jihočeském nebo Karlovarském kraji.

33 Především díky bývalému ministrovi spravedlnosti Jiřímu Pospíšilovi, který vedl krajskou kandidátku.

34 Na kandidátních listinách označeni jako TOP 09 a Starostové pro (název kraje).

35 Jihočeský, Vysočina, Jihomoravský, Zlínský a Moravskoslezský.

36 KDU-ČSL nezískala žádný mandát ve Středočeském, Plzeňském, Karlovarském, Ústeckém a Libereckém kraji.

37 S koalicemi, v rámci kterých kandidovali, mandátů 67.

38 Starostové pro Liberecký kraj získali v kraji 22,21% hlasů a 13 mandátů, Změna pro Liberecký kraj 16,85% a 10 mandátů.

demokraty. V Ústeckém kraji pak 9 křesel zastupitelů obsadili zástupci již zmíněného hnutí Severočeši.cz (v kraji získal 12,02% hlasů) a ve výčtu různých úspěšných regionálních uskupení bychom mohli pokračovat dále. Je třeba zmínit i úspěch Strany práv občanů Zemanovci, která překročila nutnou pětiprocentní hranici hlasů potřebných k získání mandátu v Pardubickém a také Zlínském<sup>39</sup> kraji, v obou případech zástupci strany zasedli dokonce v krajských radách. Neparlamentní strany, hnutí či koalice (KDU-ČSL zde není zahrnuta) tak získali celkově 75 mandátů. A za zmínku stojí také fakt, že zcela propadla strana Věci veřejné, která ve sněmovních volbách 2010 získala 10,88% hlasů (kandidovala pouze v pěti krajích, celkový zisk 0,25% hlasů). Krajských voleb se neúčastnila vládní strana LIDEM bývalé vicepremiérky Karolíny Peake, která vznikla odštěpením části poslanců Věci veřejných.

Volební účast byla 36,89%.

Tabulka 5 – Strany a volební účast v roce 2012

<b>PŘEHLED KANDIDUJÍCÍCH STRAN A VOLEBNÍ ÚČAST (2012)</b>			
<b>Kraj</b>	<b>Počet kandidujících stran</b>	<b>Počet stran s více jak 5% hlasů</b>	<b>Volební účast v %</b>
Středočeský	21	4	36,45
Jihočeský	18	6	38,59
Plzeňský	16	4	38,21
Karlovarský	16	6	31,57
Ústecký	19	5	33,94
Liberecký	20	5	38,55
Kralovéhradecký	19	6	38,43
Pardubický	19	6	39,47
Vysočina	18	6	41,05
Jihomoravský	23	5	37,76
Olomoucký	18	5	35,67
Zlínský	22	6	40,34
Moravskoslezský	21	5	33,17

Zdroj: [www.volby.cz](http://www.volby.cz)

## 5 ZÁVĚR

Každé z dosavadních krajských voleb byly v lecčems specifické. V řadě případů jejich výsledek ovlivnila celostátní politická situace a rétorika představitelů různých politických stran či hnutí. Pro detailnější pochopení krajské politické scény by samozřejmě bylo nevhodnější vypracovat jednotlivé případové studie, což by ale daleko přesahovalo rozsah tohoto příspěvku. Politické strany hnutí či koalice se ve volbách snaží získat co největší vliv na krajskou politiku, která v řadě aspektů výrazně ovlivňuje politiku celostátní. Kandidující subjekty vsázejí na odlišné strategie volebních kampaní, některé akcentují spíše celorepublikové problémy (zejména ty strany, které jsou v Poslanecké sněmovně v opozici),

<sup>39</sup> Ve Zlínském kraji byl do zastupitelstva zvolen také bývalý předseda JZD Slušovice, František Čuba. Díky vysokému zisku preferenčních hlasů byl zvolen z těžko volitelného posledního místa kandidátky.

některé problémy čistě regionálního charakteru (z hlediska celostátní politiky především strany vládní koalice, ale také různá regionální politická uskupení). Prezentace témat a předvolební kampaň je tak ponechána čistě na jejich rozhodnutích. V krajských volbách hraje významnou roli nejen program a kampaň, ale také výběr osobností zastoupených na kandidátních listinách, především pak osobnost lídra kandidátky. Často to byl právě lídr, který dokázal pro stranu vybojovat dobrý výsledek, ale v řadě případů tomu bylo také přesně naopak. Na kandidátních listinách se proto objevují starostové měst a obcí, další zkušení a známí komunální i regionální politici, celostátně známé osobnosti, úspěšní lokální podnikatelé, učitelé a ředitelé škol, lékaři nebo zástupci různých neziskových organizací. Nově vzniklé kraje se poměrně dobře etablovaly v rámci českého politického systému, jejich vliv na celostátní politiku je tak stále větší. Například řada krajských lídrů díky své pozici na regionální úrovni získala významné funkce v rámci vnitrostranických hierarchií. I když můžeme říci, že jsou krajské volby volbami druhého řádu, občané v nich rozhodují nejen o budoucím směřování regionu, ve kterém žijí, ale přeneseně také o situaci v jednotlivých politických stranách.

### POUŽITÁ LITERATURA

- BALÍK, S., - ČALLOUD, D. 2005. Krajské volby v České republice 2004. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 235 s. ISBN 80-210-3880-2
- COGAN, R. 2005. Krajské zřízení. Praha: ASPI, 2005. 440 s. ISBN 80-7357-041-6
- KOUDELKA, Z. 2007. Samospráva. Praha: Linde, 2007. 399 s. ISBN 978-80-7201-665-5
- MAREK, J., - PÁNKOVÁ, M. 2005. Veřejná správa v České republice. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2005. 118 s. ISBN 80-239-4709-5
- MRKLAS, L. 2001. Krajské volby 2000, fakta, názory, komentáře. Praha: CEVRO, Sdružení pro celoživotní vzdělávání a rozvoj osobnosti, 2001. 164 s. ISBN 80-238-6750-4
- SLÁDEČEK, V., - MIKULE, V., - SYLLOVÁ, J. 2007. Ústava České republiky, komentář. Praha: C. H. Beck, 2007. 935 s. ISBN 978-80-7179-869-9
- ŠARADÍN, P. (ed.) 2006. Krajské volby v České republice. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 259 s. ISBN 80-244-1555-0
- ŠARADÍN, P. (ed.) 2008. Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 161 s. ISBN 978-80-244-1876-6
- Ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů, ve znění pozdějších předpisů
- www.psp.cz internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky
- www.risy.cz internetové stránky Regionálního Informačního Servisu
- www.senat.cz internetové stránky Senátu Parlamentu České republiky
- www.vlada.cz internetové stránky Vlády České republiky
- www.volby.cz volební server Českého statistického úřadu